

Uluslaryň peselişi

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Uluslaryň peselişi ULUSLARYŇ PESELIŞI

Türk jemgyýetçiliginiň iň esasy meselesi – garyplyk. Adamlar garyplaşmaktan ejir çekýärler, nägile bolýarlar.

Eýse... garşa zeýrenmegiň ýerine garyplaşmagyň baş sebäpleriniň üstünde ymykly durulsa bolmaýarmy? Bir özüň tebil tapanyň bilen meseläni çözüp bolmaýar. Çekişme we çözügüt gözleme ukybymyzy ösdürmek gerek.

Meselem: Daron Ajemogly Nobel baýragyny aldy. Onuň ýazan makalalarynyň üstünde durup geçýän barmy? Ýok! Syýasy-etniki aýratynlygyndan başga ylmy-barlag işleri barada kelim agyz dil ýarýan ýok.

Garyplygy başdan geçirýän bolsak, Daron Ajemoglynyň Garward uniwersitiniň syýasatsynas professory Jeýms A. Robinson bilen bile ýazan «Uluslaryň peselişi» kitabynyň jedelini etsek gowy bolmazmy?

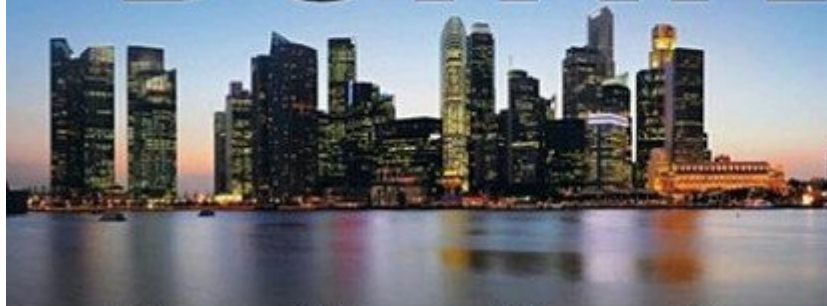
Sebäbi bu awtorlar 15 bölümlük kitapda neolitiki-daş eýýamyndan biziň günlerimize çenli taryhy kesişmede baý-garyplygyň köklerini ykdysady-syýasy perspektiwa bilen analiz etdi...

Ýetde-gütdeligiň we gurplylygyň sebäplerini, girdeji paýlanyşygy, emele gelme formalaryny öwrendiler.

Şeýle diýdiler:

МИРОВОЙ БЕСТСЕЛЛЕР

Почему одни страны
БОГАТЫЕ

С предисловием
А. Б. Чубайса

ФОНД
ЛИБЕРАЛЬНАЯ МИССИЯ

а другие

БЕДНЫЕ

Дарон Аджемоглу, Джеймс А. Робинсон

Происхождение власти, процветания и нищеты

Матрица, переводчик авторский перевод

* * *

– Syýasy güýjüň dar galypda jemlenmegi garyplygyň,

häkimiýetleriň raýatlara garşy jogapkärçilikli bolmagy gurplylygyň sebäbi...

Bu garaýyş häzir bizdäki garyplyga dahylly pikir berýärmí?

Garşylyklaýyn oikir alyşmak gerek. Mysal üçin: «Anadoly gaplaňlarynyň» (neoliberalizmiň başlan) segseninji ýyllardan biziň günlerimize çenli türk ykdysadyýetindäki paýlary ünsi çekýär. Onuň çaltlyk bilen artýan baýlygy ýurdy-da baýadýandygy barada medeni gipoteza bar.

Baýlygy medeniýet bilen baglanyşdyrýan bu garaýyşyň köki protestant ahlagynyň Ýewropanyň häzirkizaman senagat toplumynyň ösüşini aňsatlaşdyran açar roluny oýnandygyny öňe süren Maks Webere degişli.

Bizde munuň düýbi (mukaddesatçy häkimiýetleriň propogandasy üçin) diňe esaslandyryldy. Başga ynançlara, gymmatlyklara we ahlak garaýyşlaryna onçakly ünsi çekilmedi.

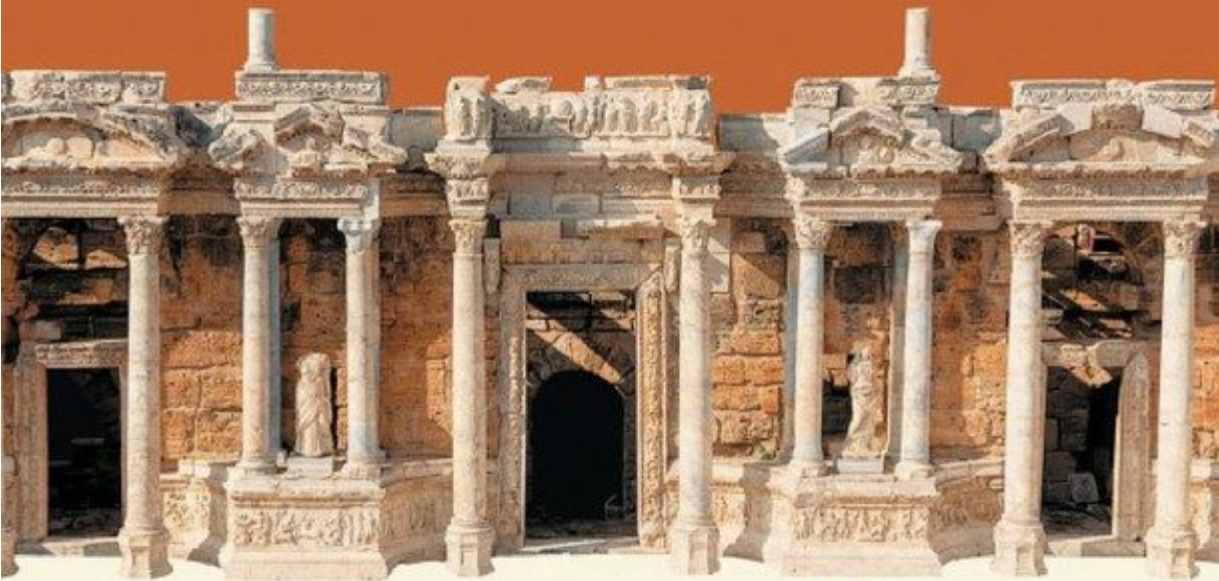
Ýurdumyzda-da bolup geçýän şeýle medeni gipoteza bütindünýä deňsizligine düşünmekde derege ýararmy? Ajemoglydyr Robinsonyň pikiriçe baý-garyplyk köplenç edara-guramalaryň miwesi, özbaşdak sebäbiniň däl. Dini we ykdysady üstünligiň arasyndaky gatnaşygam örän çäklidi. Protestantlyk bilen ykdysady üstünligiň arasynda aýratyn gatnaşygyň bardygyny görkezip biljek onçakly köp subutnama ýokdy...

Hawa, şu zatlaryň üstünde pikir alyşsak gowy bolmazmy?

ЦИВИЛИЗАЦИЯ | ЦИВИЛИЗАЦИИ

ДАРОН АДЖЕМОГЛУ
ДЖЕЙМС А. РОБИНСОН

УЗКИЙ КОРИДОР

ГОСУДАРСТВА, ОБЩЕСТВА
И СУДЬБА СВОБОДЫ

Материал, защищенный авторским правом

* * *

Galyberse-de, zol-zol agzalýan «jahylyýet gipotezasy» bar. 01

ýolbaşçylaryň ýurdy we adamlaryň özlerini nädip baýatjakdyklaryny bilmezliginiň tezisine esaslanýar. Ýagny: Syýasatçylar ýurdy ykdysady şowsuzlyklardan nähili halas etmelidigini bilmeýändigleri we nädogry doktrinadan ýöreýändigleri üçin garyplygy ýeňip bilenokdylar. Dogrumy bu? Bu gipoteza Ajemoglydyr Robinson garşy çykýar. Olaryň pikirçe ýurtlaryň ykdysady üstünlükleri edara-kärhanalara, ykdysadyýetiň işleýişini kesgitleýän düzgünlere we şahslary ruhlandyryan höweslendirmelere görä bolup geçýärdi.

Meselem, ýene ýurdumyzda mazmunyna onçakly düşülmese-de, zol-zol agzalýan bir aýtgý bar: «Geografiýa – ykbaldyr» (ýagny «doglup, ýaşayan ýeriň maňlaýyňa ýazylan ýeriňdir» manysynda). Ýaşayan geografiki zolagyň bilen ykdysady ýagdaýyň adam ýaşayşy boýunça täsirlerini şekillendirýän we umuman otrisatel manyda ulanylýan aýtgý bu...

Diňe bizde däl, dünýädäki geografiki dürli-dürlilikler baý we garyp ýurtlaryň arasyndaky uly tapawudyň sebäbi hökmünde görkezilýär.

Ajemoglynyň we Robinsonyň pikirçe, bulam harsallyk bilen dereksiz gipotezalae diňe aň garjaşyklygyny döredýärdi.

Iki alymyň aýtmagyna görä, medeni-geografiki bilen ykdysady üstünlügiň arasynda durnukly baglanyşyk ýokdy. Bu dogrumy?

Netijede iň bolmanda Nobel baýragynyň berilmegi barada çekişme guramagymyza mümkinçilik bermeli...

Mysal üçin, 2009-njy ýylda bilelikde ýazan kitabynda bu iki alym Hytaý ýaly totalitar ýurtlaryň ykdysady ösüşi dowam etdirip bilmejekdigini öňe sürdi.

Hawa, global kapitalizmiň döreýşini we häzirki ýagdaýyny analizleýän Daron Ajemoglynyň bular ýaly tezisleriniň jedelini etmeli. Bu temalary «halap-halamazlyk» ýa-da «saýry» lagerleşmesindwn çykarmaly. Ýogsam bolmasa, elbetde Ajemoglynyň ylmy-barlag usulyňy, ikinji derejeli çeşmelerini we umumlaşdyryjy tezislerini jedelleşmekden gaýra durmaly däl.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetisi, 18.10.2024 ý. Publisistika